

УДК 351.84:35.072.2:342.5(477)

І. Парубчак

ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Вивчено гуманітарні аспекти політичної соціалізації особи в державі. Досліджено чинники, що впливають на розвиток концепції управління процесами соціалізації. З'ясовано значення політичної культури та політичної освіти для соціалізації особи в державі. Сформульовано роль і місце державного управління в соціалізаційних процесах українського суспільства.

Ключові слова: політична соціалізація, гуманітарні аспекти, концепція, соціалізаційні процеси, державне управління, українське суспільство.

Будь-яка концепція розвивається під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників. Формування концепції політичної соціалізації в сучасній теорії управління детерміноване сьогоднішнім. До того ж, жодна концепція не може претендувати на універсальність, оскільки процес засвоєння політичних цілей і стандартів політичної поведінки в конкретному суспільстві завжди має специфічні риси і в кожній країні обумовлюється особливостями її середовища. Будь-яка людина, яка живе в суспільстві, має певні політичні функції, які визначають її політичний статус. Тому, доцільно вивчати не стільки про політичні ролі, скільки про спосіб реалізації ідей людиною як суб'єктом політики.

Процес політичної соціалізації обумовлений особистісним, суб'єктивним фактором. Сама унікальність індивіда і є критерієм, який залишає за ним право на самосоціалізацію. Політична соціалізація є нічим іншим, як формування політично орієнтованої особи, яка вміє захищати свої соціально-політичні інтереси, має розвинену політичну свідомість і високий рівень політичної культури. Головними інститутами, які формують гуманітарні чинники концепції державного управління процесами політичної соціалізації особи, є держава, політичні партії, громадські організації, школа, вищі навчальні заклади.

Перетворенню індивіда на свідомий та активний суб'єкт державотворення сприяє така система політичної соціалізації, що не тільки задає йому мотивацію до активності та створює умови й можливості для участі в політичному житті, але й водночас забезпечує індивіда необхідним обсягом знань і навичок практичної діяльності, формує у нього здатність розуміти політичну дійсність в державі. Каталізатором політичної соціалізації особи у трансформаційних суспільствах найчастіше виступають суспільно-політичні та економічні кризи, під час криз людина політизується переважно під тиском обставин. Перенасиченість політичного життя деструктивними ідеями та вимогами створює небезпечний фон, який динамізує активність особи зовсім не в дусі свободи і демократії. Політично соціалізована людина – це, передусім, відповідальний громадянин, який має не тільки високий ступінь розвитку політичної свідомості, але й відповідний рівень державницької позиції.

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується переорієнтацією на ринкову економіку, трансформаціями в системі державного управління і державної влади, які базуються на відмові від моноідеологізації,

проголошенням пріоритетності демократичних прав і свобод, приматі загальнолюдських цінностей. Зазнають змін ідейні та моральні орієнтири, все це зобов'язує вчених докласти вагомих зусиль для вирішення важливих науково-теоретичних і прикладних проблем [1].

У сучасній теорії державного управління виокремлюють два напрямки, де критерієм визначення сутності процесу політичної соціалізації є рівні активності та рівень суб'єктивності його учасників. Засновники рольової теорії політичної соціалізації дотримуються думки, що людині під час її політичного розвитку повинні прищеплюватися здебільшого позитивні установки щодо ставлення до політичної системи. Кінцевою метою концепції державного управління процесами політичної соціалізації особи у країні має бути формування громадянськості, ступінь якої визначається тим, наскільки особа пристосувалася до соціально-політичних відносин та сприяє розвитку суспільного ладу.

Незважаючи на деякі розбіжності у визначенні поняття “політична соціалізація”, всі автори погоджуються, що її сутність становить стрижень політичної культури. Чим адекватніша політична культура суспільства, тим більше уваги воно приділяє процесові політичної соціалізації. Проте справедливим можна вважати й протилежне твердження: чим вищий ступінь політичної соціалізації у суспільстві, тим вищим є й рівень політичної культури. Адже люди з високим рівнем політичної соціалізації беруть активну участь у політичному житті суспільства, забезпечуючи розвиток суспільно-владних відносин. Отже, поняття “політична культура” і “політична соціалізація” взаємопов'язані. Політична культура суспільства є змістовним компонентом політичної соціалізації особи. У результаті ж політичної соціалізації суб'єкт пристосовується до політичної культури і спроможний розвивати її [2].

Вивчення теорії управління процесами політичної соціалізації дозволяє відповісти на низку питань, що стосуються цього процесу, а саме: вивчення змісту соціалізації і цінностей, позицій і політичних переконань; з'ясування однорідності цінностей, визначення каналів передачі інформації та факторів безперервності й тривалості процесу політичної соціалізації.

За наявності значного обсягу наукових праць щодо демократизації суспільного життя, надто мало досліджень присвячується проблемам суспільно-виховних процесів в українському середовищі. А також проявляється спрощене уявлення про державне управління процесами політичної соціалізації як однобічно зорієнтований процес, де особа виступає в ролі об'єкта, а не активної сили. Вивчення напрацювань новітньої теорії політичної соціалізації та її подальший розвиток є важливим фактором для формування концепції політичної соціалізації в Україні. Пошук шляхів та напрямків становлення стабільної системи політичної соціалізації, можливих заходів щодо її оптимізації взмозі забезпечити послідовність політичного розвитку, збереження стабільності суспільства. Для вирішення цих проблем необхідно чітко уявляти, як індивід інтегрує політичні цілі й цінності [3].

Для визначення сутності процесу політичної соціалізації у сучасній Україні необхідно виявити, яким чином цей процес сприяє розвитку політичної системи, а також, як стан політичної системи сприяє стабільності процесу політичної соціалізації. Визнається, що політична соціалізація є чинником збереження та стабілізації політичної системи, умовою її нормального функціонування. Становлення демократичної інфраструктури політичної соціалізації потребує пошуку шляхів його формування та впровадження в життя. Але цей процес

причетний до певних труднощів, що виникають в період реформування системи державного управління. Це можливе лише за умови розробки адаптованої до українських реалій наукової концепції політичної соціалізації, зокрема її гуманітарних аспектів та практичних можливостей її запровадження. Тож, і реалізація виявлених проблем потребує глибокого аналізу сутності політичної соціалізації, визначення особливостей її здійснення в сучасній Україні [4].

Аналіз наукової літератури з державного управління з цієї проблеми засвідчив, що, не дивлячись на різноманіття наукових підходів, у вітчизняній і західній науці досліджуються лише загальні підходи щодо політичної соціалізації, а питання тенденцій, особливостей розвитку цього процесу майже не знаходять свого відображення. Проведений аналіз наукової дослідженості довів, що питання входження в політичне життя ще не дістали належного висвітлення в науковій літературі, відсутній єдиний підхід до визначення сутності гуманітарних аспектів концепції державного управління процесів політичної соціалізації особи в Україні.

Метою статті є вивчити та обґрунтувати важливість наявності гуманітарних аспектів у концепції державного управління процесами політичної соціалізації особи.

Для цього потрібно вирішити низку завдань:

1. Вивчити гуманітарні аспекти політичної соціалізації особи в державі.
2. Дослідити чинники, що впливають на розвиток концепції управління процесами соціалізації.
3. З'ясувати значення політичної культури та політичної освіти для соціалізації особи в державі.
4. Сформулювати роль і місце державного управління в соціалізаційних процесах українського суспільства.

Вивчення теорії державного управління процесами політичної соціалізації дозволяє об'єктивно підійти до вироблення певних підходів щодо концептуальних засад функціональної структури входження особи в політичне життя в Україні з урахуванням особливостей сучасного стану політичної системи. Політична соціалізація – процес становлення людини як суб'єкта політичних відносин і політичної діяльності, вона охоплює всіх членів суспільства. Політична соціалізація є винятковим процесом розвитку, завдяки якому люди здобувають політичні орієнтації та зразки поведінки. Зміст процесу політичної соціалізації залежить від особливостей відносин індивіда та влади в конкретному суспільстві. Адже людина набуває статусу політичної особистості в результаті тривалої взаємодії з навколишнім світом; особистість значною мірою детермінована економічними, соціальними, політичними, національними, ідеологічними відносинами та зв'язками між ними [5].

Останнім часом у світі побутує думка про справедливе й стабільне суспільство, в якому ефективно діють гуманітарні складові вирішення соціальних проблем, задоволення інтересів і необхідність впровадження політичної освіти, яка б ґрунтувалася на засадах систематичності, цілеспрямованості, безперервності, змістовної й методичної визначеності, відповідності основоположним правам людини й демократичним ідеалам. Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, соціально активна, національно свідома людина, що наділена глибокою громадською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними рисами, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою [6].

Конфлікт між повсякденними потребами та інтересами у реальному житті гостро переживається на емоційному рівні, породжує широкий спектр масових настроїв – від байдужості й апатії до агресії та ненависті. Полярність настроїв залежить від різного уявлення людей про те, що відбувається нині в Україні, від їхніх оцінок того, що було раніше й чого чекати у майбутньому. Перспективи розвитку політичної культури полягають, насамперед, у розбудові громадянського суспільства, тобто демократичних форм управління, пріоритеті прав і свобод громадян над правами нації, народу, держави. Вивчення досвіду західних країн, раціональна його адаптація до особливостей українського суспільства сприятиме формуванню нової концепції політичної соціалізації [7].

Мета політичної соціалізації – формування політичної культури громадянина. Важливим параметром її є ставлення до політичного режиму. У процесі політичної соціалізації формується увесь набір настанов, що стають для особи джерелом політичної поведінки. У результаті успішної політичної соціалізації задовольняються глибинні потреби особистості бути громадянином. Серед проблем політичної соціалізації першочерговими є питання зміцнення державності, зростання довіри громадянина до своєї держави, усвідомлення ним свого місця і ролі в процесах суспільного оновлення [8].

Інформаційна діяльність засобів масової інформації дозволяє людям адекватно оцінювати політичні події і процеси лише на випадок, якщо вони виконують і освітню функцію. Звичайно, засоби масової інформації не можуть забезпечити систематичне і глибоке засвоєння політичних знань. Це завдання освітніх закладів. Та все ж мас-медіа, супроводжуючи людину протягом всього його життя, зокрема і після завершення навчання, значною мірою впливають на сприйняття нею політичної і соціальної інформації. За цього під виглядом політичної освіти у людей може формуватися і псевдорациональна свідомість. Освітня роль засобів масової інформації безпосередньо стосується їх функції соціалізації і по суті переростає в неї. Проте, якщо політична освіта припускає систематичне набуття знань і розширює пізнавальні та оцінювальні можливості, то політична соціалізація означає засвоєння нею політичних норм, цінностей і зразків поведінки [9].

Партія є інститутом, який представляє інтереси різних верств громадян, і служить своєрідним ланцюгом між громадянським суспільством і державою. У процесі своєї діяльності політичні партії прямо і безпосередньо виконують функції політичної соціалізації особи, формуючи у неї властивості і навички участі у відносинах із владою. Формуючи й виховуючи політичні кадри, партії сприяють політичній соціалізації. Вони прагнуть до забезпечення спадкоємності кадрів і постійного їх оновлення. Правлячі партії прагнуть проводити таку соціалізацію, яка б забезпечувала позитивне сприйняття цінностей, що відстоюються ними, широку соціальну підтримку їх курсу, це засвідчує досвід діяльності демократичних організацій. Вони прагнуть зробити населення політично активним, залучаючи його до громадянського контролю за діяльністю органів влади, формуючи резерв еліти [10].

Політична соціалізація завжди існує як сукупність конкретних механізмів навчання людини способом політичної участі, що формуються на основі досконало визначених культурних цінностей і стандартів. Політична освіта та виховання є основою підвищення рівня політичної активності. Для досягнення відповідного рівня політичної активності необхідне світосприйняття, сформоване на демократичних принципах, національній ідеї держави, головних конституційних засадах, особистій зацікавленості у прогресивному розвитку суспільства, а також

участь людей у суспільно-політичній діяльності, громадських організаціях. Не менш важливою загальною проблемою політичної соціалізації особи в українському суспільстві є відсутність спадкоємності у переданні політичного досвіду. Традиції є особливим специфічним механізмом накопичення і передавання такого досвіду. У політичній сфері вони безпосередньо причетні до реалізації інтересів різних верств населення і боротьби за владу. Вони дозволяють накопичувати і передавати політичний досвід людства, що забезпечує поступовий розвиток змісту і форм державного управління процесами політичної соціалізації особи в Україні [11].

Політичні цінності, традиції, зразки поведінки та інші елементи політичної культури освоюються людиною безперервно, і процес цей може бути обмежений тільки тривалістю його життя. Сприймаючи одні ідеї і навички, людина водночас може поступатися іншими орієнтирами, обирати для себе нові способи спілкування з владою. Окрім того, чутливість до зовнішнього впливу, її здатність сприймати і засвоювати ті або інші цінності, стандарти поведінки залежать від набору політичних знань, умінь і навичок людини, і, насамперед, від її суб'єктивного стану і ролей у політиці. Разом з тим, сам процес засвоєння культурних зразків здійснюється на основі сприйняття прикладів діяльності, поширених і типових зразків мислення і поведінки, залучення особи до взаємодії з певними інститутами, а також залучення до пріоритетних цінностей [12].

Метою політичної освіти особи є формування й поширення знань про те, що є спільним для усіх членів суспільства у їхньому розумінні справедливості, порядку, свободи, рівності, участі тощо. Політична освіта повинна виконувати функцію трансляції новим поколінням оптимальних способів суспільної взаємодії, вбираючи світові здобутки та зберігаючи автентичні традиції української культури. Сприяючи соціалізації особи, політична освіта має навчати її рольовим моделям політичної поведінки. Ефективність і результативність самореалізації особи великою мірою обумовлена її політичною освіченістю. Політична освіта – це надання людям знань про їхні права і свободи, способи й механізми їх здійснення і захисту, про улаштування суспільства й інститутів публічного урядування, процедури їхнього функціонування і способи впливу на них, це формування вміння і бажання людей ідентифікувати суспільні інтереси й домагатися їх задоволення [13].

Політичні знання потрібні молоді для вирішення проблем громадського життя, захисту інтересів, задоволення потреб. До того ж політична освіта є важливим засобом політичної соціалізації особистості, її інтеграції у політичну систему, формування рис громадянськості, що передбачає засвоєння чинних норм політичного життя, політичних ідеалів та цінностей, способів політичної взаємодії, прийомів впливу на владу та участі у вирішенні спільних проблем. У такому значенні політичну освіту можна визначити як громадянську освіту. Завдяки їй сучасна людина має пізнати світ демократії як стан світосприйняття та самовідчуття людей, особливості їхніх уявлень про самих себе, свої права, можливості та відповідальність, про умови стабільності й імперативності чинного порядку, засади авторитетності влади. У наш час боротися за демократію означає, передусім, сприяти оновленню політичної культури, здійснювати відповідну за змістом і формами політичну освіту громадян або громадянську освіту, тобто гуманітарні чинники політичної соціалізації [14].

Також доцільно виокремити залежність змісту політичної освіти від типу влади в державі. В демократичному суспільстві її розвиток обумовлений необхідністю зберегти непорушність демократичних цінностей, інституцій та зразків

поведінки. Специфіка політичної освіти в Україні полягає в тому, що вона має бути спрямована не лише на відтворення демократичних цінностей в суспільстві, а й на формування нової системи громадянських цінностей. За політичної модернізації доводиться культивувати демократичні цінності, поширювати відповідні процедури. Якщо в суспільному житті бракує демократизму, політична освіта сама здатна стати чинником розповсюдження демократії [15]. Формувати демократичну політичну культуру засобами політичної освіти означає укорінювати відповідний різновид системи ставлення особистості. Така система складається зі ставлення індивіда до самого себе, до інших людей, до політичної системи сучасного йому суспільства, до інститутів влади, до політичного життя у міжнародному вимірі.

Це важливо, оскільки демократичне суспільство є непинним пошуком і утриманням рівноваги між дотриманням імперативів, генерованих інституціями політичної системи та їх конструктивною критикою й оновленням. Політична освіта, на основі цих принципів, має прищепити навик поведінки в умовах сучасної держави, дотримання її законів, але водночас і вміння відстоювати гарантовані права і свободи [16]. Політичне виховання здійснюється, як правило, через поширення прийнятого в політичній системі типу політичної культури. Утвердження в суспільстві засобами широкої політичної освіти населення політичних знань, тобто вивчення норм поведінки, культури відносин, правового статусу особи, виховання здатності до участі в політичному житті, створення й розвиток державної системи політичної освіти з ефективним використанням потенціалу політичної науки, яка б базувалася на фундаментальних цінностях, демократичній культурі, дає можливість значно підвищити і рівень політичної соціалізації особи.

Очікуваним результатом демократичної політичної освіти має бути формування громадянина, якому властиві такі риси, як шанування ідеалів свободи, рівності, відчуття власної гідності й готовність до захисту прав, дотримуватися чинних норм і законів, потреба в ефективній і стабільній політичній системі, здатність визначати проблеми суспільного життя, бажання і вміння вимагати їх вирішення, вміння вмотивовано впливати на владу.

Висновки

Сучасний етап державного управління політичною соціалізацією відрізняється складністю, суперечністю, високим ступенем взаємодії суб'єктів цього процесу. Політична соціалізація розглядається у взаємозв'язку з такими елементами політичної культури, як політичні цінності, інтереси, традиції, поведінка, свідомість, діяльність, активність, ідеологія. Політична соціалізація – це процес входження людини в політику, підготовка і залучення у відносини з владою, що обов'язково причетне до засвоєння та відтворення особою політичного досвіду, накопиченого суспільством і сконцентрованого в традиціях, цінностях, нормах і зразках політичної поведінки. Структуру поняття “політична соціалізація” становлять такі основні компоненти, як: засвоєння і сприйняття суспільно-політичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями, а також сучасного досвіду; перетворення знань про суспільство, політику держави на внутрішні переконання, вироблення здатності відстоювати свої погляди, необхідні навик суспільної діяльності, засвоєння основних її принципів і норм, а також реалізацію знань і переконань у політичній діяльності.

Звертаючись до сучасних трактувань концепції політичної соціалізації особи, доцільно зазначити, що політична соціалізація виступає важливим аспектом цілісного процесу становлення людини і її участі у політичній сфері. Вона

тракується як двосторонній процес, який містить, з одного боку, передання особі політичної інформації, знань, її залучення до існуючих політичних цінностей і орієнтирів, засвоєння нею соціального досвіду, норм і ролей, навиків і умінь за допомогою входження у систему сформованих суспільно-владних відносин. Політично соціалізована особа вміє відстоювати свої соціально-політичні інтереси і права, володіє розвинутою політичною свідомістю і культурою, бере активну участь у політичному житті суспільства. З іншого боку, має місце не просто процес відтворення, але і подальшого розвитку індивідом існуючої системи суспільних відносин завдяки його активній діяльності у процесі залучення до соціально-політичного життя.

Ефективність державного управління процесами політичної соціалізації залежить від внутрішніх і зовнішніх, основних і специфічних чинників, що впливають на індивідів. Вплив кожного чинника позначається вибірково через низку обставин, зокрема наявність у людини внутрішніх переконань, цінностей та ідеалів. Її внутрішні переконання і цінності за цього обмежують вплив суспільства і політичної системи. Однак, тільки відповідність і взаємодоповнюваність впливу різних за рівнем і змісту соціально-політичних детермінант визначають ефективність засвоєння людиною цінностей, установок, політичних ролей.

Загальні процеси розвитку глобального інформаційного простору, зокрема прагнення до справжньої демократизації та створення громадянського суспільства з властивою йому альтернативною формою політичної комунікації, все більше впливатимуть на процес державного регулювання політичної соціалізації особи, особливо з огляду на входження України в європейське та світове співтовариство.

Література

1. Наумкіна С. “Третя хвиля” демократизації: підсумки і перспективи. Аналіз зарубіжних концепцій / С. Наумкіна // Політичний менеджмент [Текст]. — 2004. — № 2. — С. 162—170.
2. Новакова О. В. Політична модернізація та розвиток демократичних процесів в сучасній Україні [Текст] : монографія / О. В. Новакова. — Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. — С. 187.
3. Соціальні виміри суспільства [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 8. — К. : Інститут соціології НАН України, 2005. — С. 294.
4. Полянська В. Символічна політика: сутність, структура, умови реалізації / В. Полянська // Політичний менеджмент [Текст]. — 2004. — № 3. — С. 87—97.
5. Матвійчук О. Віртуальні спільноти як нова форма соціальної організації в інформаційному суспільстві / О. Матвійчук // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка [Текст]. — 2004. — № 5. — С. 65—67.
6. Сурмін Ю. Моніторинг соціально-політичної ситуації в Україні: питання методології та організації / Ю. Сурмін // Вісник національної академії державного управління при Президенті України [Текст]. — 2004. — № 4. — С. 20—29.
7. Барматова С. Место и роль политической коммуникации в трансформации украинского общества / С. Барматова // Социология: теория, методы, маркетинг [Текст]. — 2004. — № 2. — С. 107—120.
8. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку [Текст] / за заг. ред. Ф. М. Рудича. — К. : Парламентське вид-во, 2006. — С. 313.

9. Сенченко Н. Назависимость Украины и средства массовой информации / Н. Сенченко // Персонал [Текст]. — 2005. — № 9. — С. 10—19.

10. Бебик В. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз [Текст] / В. Бебик. — К. : МАУП, 2005. — С. 401.

11. Лукашевич М. Глобалізаційний аспект впливу засобів масової комунікації на процес політичної соціалізації / М. Лукашевич, Н. Даниленко // Вища освіта України [Текст]. — 2004. — № 2. — С. 31—35.

12. Янукович В. Четверта влада, від якої багато що залежить: Всеукраїнська нарада працівників ЗМІ / В. Янукович // Журналіст України [Текст]. — 2004. — № 4/5. — С. 4.

13. Жадан І. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні [Текст] / І. Жадан, С. Кисельов, О. Кисельова [та ін.]. — К. : Тандем, 2004. — С. 64.

14. Головаха Є. Соціальне самопочуття населення України до і після помаранчевої революції / Є. Головаха, Н. Паніна // Україна – 2005. Динаміка соціальних змін [Текст]. — К. : ІСНАНУ, 2005. — С. 95—106.

15. Воронов І. Становлення політичної культури в умовах сучасної України / І. Воронов // Вісник національної академії державного управління [Текст]. — 2004. — № 5. — С. 313—317.

16. Максимець Б. Політична ідеологія сучасного українського суспільства та системні чинники її формування / Б. Максимець // Вісн. нац. акад. держ. упр. [Текст]. — 2004. — № 5. — С. 319—326.

I. Parubchak

HUMANITARIAN ASPECTS OF THE PUBLIC ADMINISTRATION CONCEPT AS TO THE PROCESSES OF POLITICAL SOCIALIZATION OF INDIVIDUAL IN UKRAINE

The humanitarian aspects of political socialization of individual in the state are studied. The factors that influence the development of the administration concept of socialization processes are investigated. The essence of political culture and political education for socialization of the individual in the state is found out. The role and place of public administration in social development processes of the Ukrainian society are defined.

Key words: political socialization, humanitarian aspects, concept, social development processes, public administration, Ukrainian society.